

УДК 635:338.439.5(477)

Мамалига. С.В.,

старший викладач кафедри аграрного менеджменту,

Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

Гловюк А.С.,

студент, Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

Розвиток ринку органічної продукції в Україні

S.V. Mamaliga

senior lecture, Agricultural Management Department, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnitsia

A.S. Glovyuk

student, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnitsia

Market development organic product in Ukraine

Анотація.

Кінець минулого і початок XXI століття відзначається глобальною екологічною кризою, яка є наслідком господарювання людей на планеті. І промислові, і сільськогосподарські підприємства потужно задіяні в забрудненні навколишнього середовища, що призвело до незворотних процесів в природі. Одним із напрямків вирішення проблеми в аграрному секторі є перехід на органічне виробництво.

У статті проведено дослідження стану ринку органічної продукції за динамікою розвитку її споживання в Україні, загальною площею сільськогосподарських угідь та кількістю сертифікованих органічних господарств. Розглянуто перспективи розвитку ринку органічної продукції в країні. Відзначається необхідність застосування сертифікації і маркування. На основі проведеного аналізу визначено значну кількість проблем, пов'язаних із

виробництвом, переробкою та реалізацією органічної продукції. А саме: відсутність реальної фінансової підтримки з боку держави; відсутність офіційної статистичної інформації; недостатня увага до пропагування здорового способу життя та проблем культури харчування; стрімке падіння купівельної спроможності покупців; експортоорієнтований товаровиробник органічної сировини.

Долаючи проблеми, українські аграрії продовжують розвивати органічне виробництво і в недалекому майбутньому країна може стати одним із п'яти найбільших виробників органіки у світі.

Summary.

The end of last and the beginning of XXI century is marked by the global environmental crisis, which is the result of management on the planet. Industrial and agricultural enterprises strongly involved in environmental pollution, leading to irreversible processes in nature. One solution to the problem areas in the agricultural sector is the shift to organic production.

This article presents the research of the market for organic products of the dynamics of consumption in Ukraine, the total area of agricultural land and the number of certified organic farms. The prospects of the market of organic products in the country are reviewed. There is the need for certification and labeling. Based on the analysis identified a significant number of problems related to the production, processing and sale of organic products. Specifically, the lack of real financial support from the state; lack of official statistical information; insufficient attention to the promotion of healthy lifestyles and food culture issues; rapid fall in the purchasing power of buyers; organic raw commodity producers are export-oriented.

Overcoming challenges Ukrainian agrarians continue to develop organic production in the near future the country could become one of the five largest producers of organic matter in the world.

Ключові слова: органічна продукція, виробництво органічної продукції, сертифікація, маркування, ринок органічних продуктів.

Keywords: organic products, organic production, certification, labeling, market for organic products.

Постановка проблеми. Однією із глобальних проблем як у світі, так і в нашій країні зокрема є забруднення навколишнього природного середовища. Промислові та сільськогосподарські підприємства мають значний вплив на стан довкілля. Аграрії освоїли інтенсивні технології виробництва, що призвело до збільшення використання хімічних добрив, засобів захисту рослин, антибіотиків та ін. речовин. Результати господарювання призвели до незворотних процесів, які зумовлюють екологічну кризу. Дана проблема є комплексною за підходами у її вирішенні. Один з таких шляхів - запровадження екологічно чистих виробництв. З 90-х років в Україні спостерігається зародження виробництва та стрімке поширення споживання органічних продуктів харчування. Органічні продукти є особливо корисними для дітей, завдяки мінімізації впливу на здоров'я хімічних та токсичних речовин. Вітчизняні споживачі зацікавлені в екологічно чистих овочах, фруктах та продуктах м'ясо-молочної групи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед найбільш відомих досліджень в яких були розглянуті проблеми та перспективи розвитку ринку органічної продукції, можна виділити таких науковців: В. А. Чудовська, В. П. Щербань, В.О. Шлапак, Т.О. Чайка, М.Ф. Кропивко, О.М. Рудницька, П.М. Скрипчук, Т. В. Боровик, Т. Л. Мостенська, та інших.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні стану та перспектив розвитку ринку органічної продукції в Україні, виділенні проблемних аспектів.

Виклад основного матеріалу. Органічне виробництво в Україні почало розвиватися лише наприкінці 1990-х років. З часом країна все активніше заявляє про себе на міжнародному ринку органічних продуктів, займаючи одне з провідних місць у світі за площами сільськогосподарських угідь, задіяних під їх вирощуванням, експортом сировини та продукції переробки.

На кінець 2009 року сільськогосподарські площі під органічним виробництвом становили близько 270 тис. га (21-е місце у світі), що вдвічі більше, ніж 6 – 7 років перед тим. У 2015 році – це більше, ніж 410 тис. га [1].

Згідно з Законом України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який набрав чинності 10.01.2014 р., органічна продукція – це продукція, отримана в результаті сертифікованого виробництва, під час якого виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (виросування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів [2].

Органічне виробництво – це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження [3].

Органічними можуть бути тільки ті продукти, які вироблені відповідно до затверджених правил (стандартів), а виробництво пройшло процедуру сертифікації у встановленому порядку.

При цьому органічна продукція належним чином маркується. На етикетці повинен бути нанесений відповідний логотип, а також інформація про відповідний орган сертифікації [4].

Можна відмітити, що за даними Т.О. Чайки [5] переважна більшість українських споживачів позитивно ставляться до органічної продукції та готові її купувати за наступних умов:

- забезпечення й підтвердження контролю якості з боку держави; доступність повного асортименту продукції у торговельній мережі;
- націнка на органічну продукцію у розмірі 10-20% відносно традиційної.

Україна, маючи сприятливі природно-кліматичні умови, може переходити на органічне землеробство, яке спроможне конкурувати з переважаючим за обсягами та зайнятістю інтенсивним господарюванням. Маючи найбільшу територію в Європі (майже всі землі придатні для землеробства), сукупно, це більше 41 млн. га сільгоспугідь, із них близько 8 млн. га відносно чистих ґрунтів (рис. 1) [6]. При підтримці виробників державою та належною інформаційною підтримкою у медіапросторі відкриваються значні перспективи для розвитку органічного ринку.

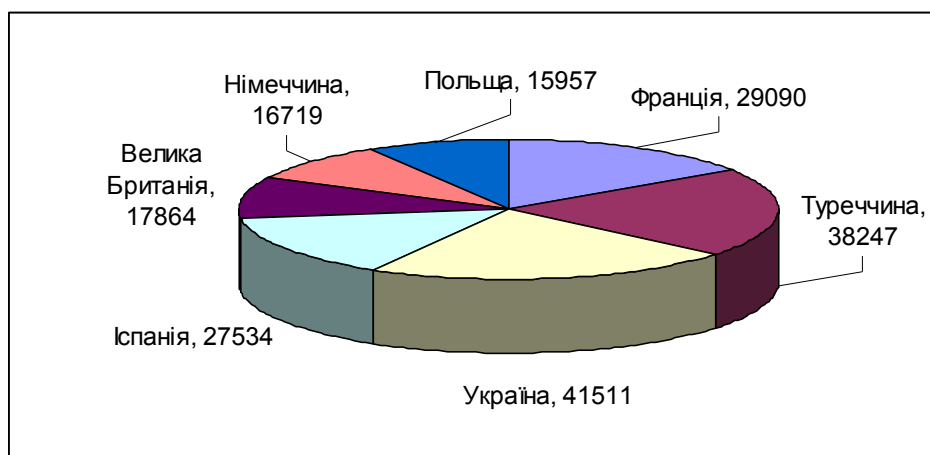

Рис. 1. Площа сільськогосподарських земель в Європі, млн. га

В Україні на даний час сертифіковані такі види органічних продуктів: бобові культури, олійні культури, зернові культури, овочі, кавуни, дині, гарбузи, фрукти, ягоди, виноград, ефіроолійні культури, молочні продукти, яйця, гриби, горіхи, мед, м'ясна продукція бджільництва, багаторічні трави, однорічні трави, лікарські рослини, бульбоплоди та коренеплоди, перероблена продукція, ВРХ, домашня птиця, вівці, кози, свині, чаї, соки [7].

Нормативно-правове регулювання виробництва органіки на наших теренах здійснюється у відповідності до Закону України «Про виробництво й обіг органічної сільськогосподарської продукції і сировини». Закон вказує, що виробляти таку продукцію (сировину) може фізична чи юридична особа, котра отримала оцінку відповідності свого виробництва, має відповідний сертифікат і включена в реєстр виробників [2].

Сертифікацію та інспекцію органічного виробництва здійснює ТОВ «Органік стандарт», створене в рамках україно-швейцарського проекту в 2007

році. На сайті компанії є вся інформація про вимоги до органічного виробництва як в Україні, так і у країнах Європи. Крім того, є онлайн-форма, заповнивши яку, можна замовити послуги із сертифікації чи інспекції виробництва.

25 грудня 2015 року Міністерство аграрної політики та продовольства України видало наказ №495 «Про затвердження державного логотипу для органічної продукції (сировини)» [8]. Отож тепер можемо візуально вирізняти український сертифікований органічний продукт.

За українським законодавством державний логотип може бути нанесений на будь-яку упаковку, етикетку (стікер), споживчу тару, ярлик, пробку, листок-вкладиш, повідомлення, інші елементи упаковки, які супроводжують органічне виробництво.

Останні кілька років в український ринок власної органічної продукції розвивається значними темпами, хоча великий відсоток товару, як і раніше, відправляється за кордон. І хоча органіка – це лише 2% українського ринку харчування, втім, її виробництво демонструє фантастичне зростання — 2500%. Так, за підсумками 2013 р. Україна увійшла до ТОП-10 країн світу за показниками площ органічних земель під зерновими та олійними культурами [9].

В 2016 році Україна втретє взяла участь у Найбільшій Світовій Органічній Виставці BioFach, яка 27 раз пройшла у виставковому центрі м. Нюрнберг (Німеччина).

На виставці було представлено 11 українських компаній: 10 виробників органічної продукції та орган сертифікації:

- Agrofirma "POLE" / Агрофірма «Поле», Черкаська обл.
- AGROECOLOGY / Компанія «Агроекологія», Полтавська обл.
- GALEKS-AGRO / Галекс-Агро, Житомирська обл.
- GRANIT-AGRO / Граніт-Агро, Полтавська обл.
- Ethnoprodukt / ЕтноПродукт, Чернігівська обл.
- CASPER / Фірма «Каспер», Одеська обл.
- Firma DIAMANT LTD / Фірма ДІАМАНТ ЛТД, Полтавська обл.

- “AGROLIDER” COMPANY” / Компанія «Агролідер», Хмельницька обл.
- TM LiQberry / LiQberry TM, Київська обл.
- RIVNEHOLOD / Рівнехолод, Рівненська обл.
- ORGANIC STANDARD / Органік Стандарт.

Вперше український павільйон підтримує держава. Державне підприємство «Державний інформаційно-аналітичний центр моніторингу зовнішніх товарних ринків» (Держзовнішінформ, ДЗІ) є провідним дослідним і експертним центром під управлінням Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

Федерація органічного руху України дослідила, що сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватись з початку 2000-х років, у 2007 році - 500 тис. євро, в 2008 році - 600 тис. євро, у 2009 - 1,2 млн. євро, у 2010 - 2,4 млн. євро, у 2011 р. цей показник зріс до 5,1 млн. євро, у 2012 році - до 7,9 млн. євро, у 2013 р. - до 12,2 млн. євро, у 2014 р. - до 14,5 млн. євро., а у 2015 р. - до 17 млн. євро (рис. 2) [1, 6].

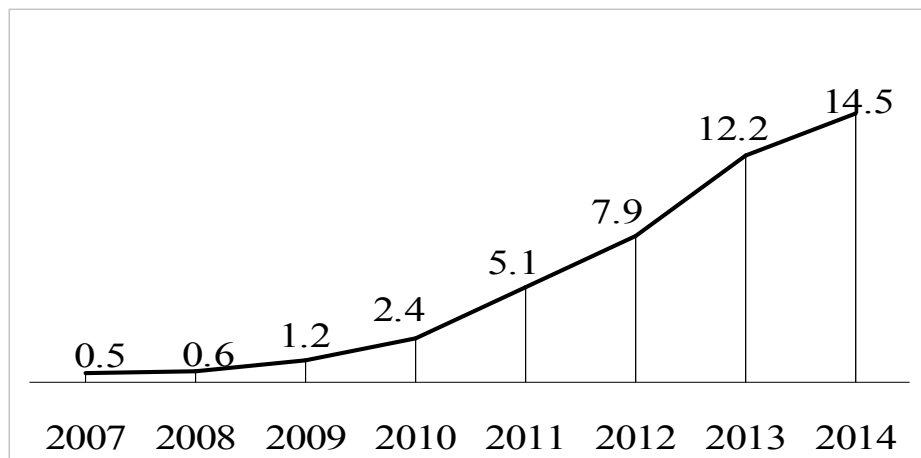

Рис. 2. Динаміка споживання органічної продукції в Україні, млн. євро

У 2016-2017 рр., за статистикою, у світі обсяги ринку лише сертифікованої органічної продукції перевищать 100 млрд. доларів. За даними Швейцарсько-українського проекту FIBL, Україна посідає 11-е місце серед європейських країн за виробництвом органічних продуктів і на 5-му - за

нарощуванням органічного виробництва. До 2020 року країна може стати одним із п'яти найбільших виробників органіки у світі [10].

В останні роки спостерігається тенденція активного наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження власної переробки органічної сировини. Зокрема, це крупи, борошно, молочні та м'ясні продукти, соки, сиропи, повидло, мед, олія, чаї, лікарські трави.

Офіційні статистичні огляди IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements) підтверджують, що якщо в 2002 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус “органічного”, то в 2015 р. їх нараховувалось вже 210, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 410 550 га (табл. 1).

Таблиця 1.

Загальна площа органічних с.-г. угідь та кількість органічних господарств в Україні, 2002-2015 рр.

№	Роки	Показники	
		Площа, га	Кількість господарств
1	2002	164449	31
2	2003	239542	69
3	2004	240000	70
4	2005	241980	72
5	2006	242034	80
6	2007	249872	92
7	2008	269984	118
8	2009	270193	121
9	2010	270226	142
10	2011	270320	155
11	2012	272850	164
12	2013	393400	175
13	2014	400764	182
14	2015	410550	210
15	Відхилення 2015 від 2002рр. (+/-)	246101	179
16	Відхилення 2015 від 2002рр. (%)	250	677

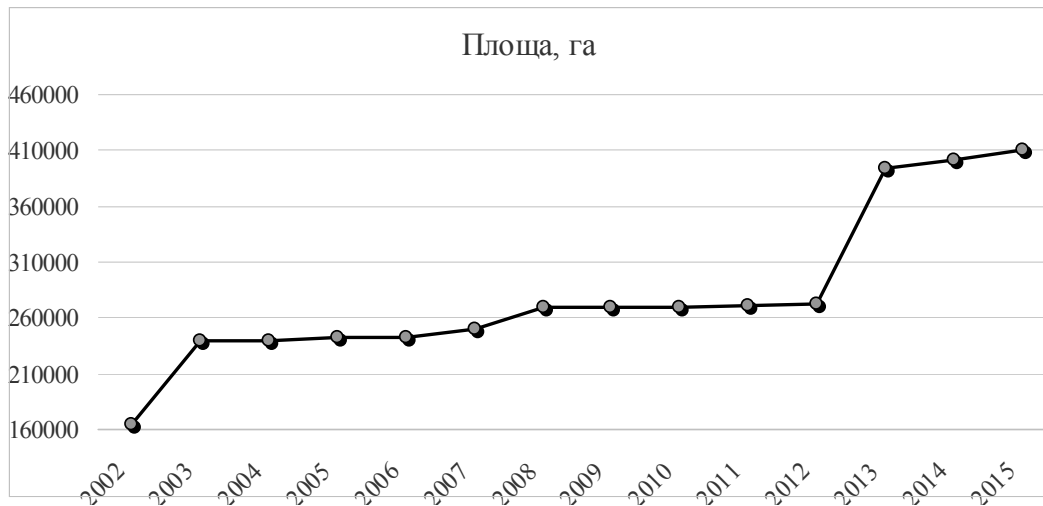

Рис. 3. Загальна площа органічних с.-г. угідь в Україні

Більшість українських органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Київській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях. Українські сертифіковані органічні господарства – різного розміру – від кількох гектарів, як і в більшості країн Європи, до декількох тисяч гектарів ріллі.

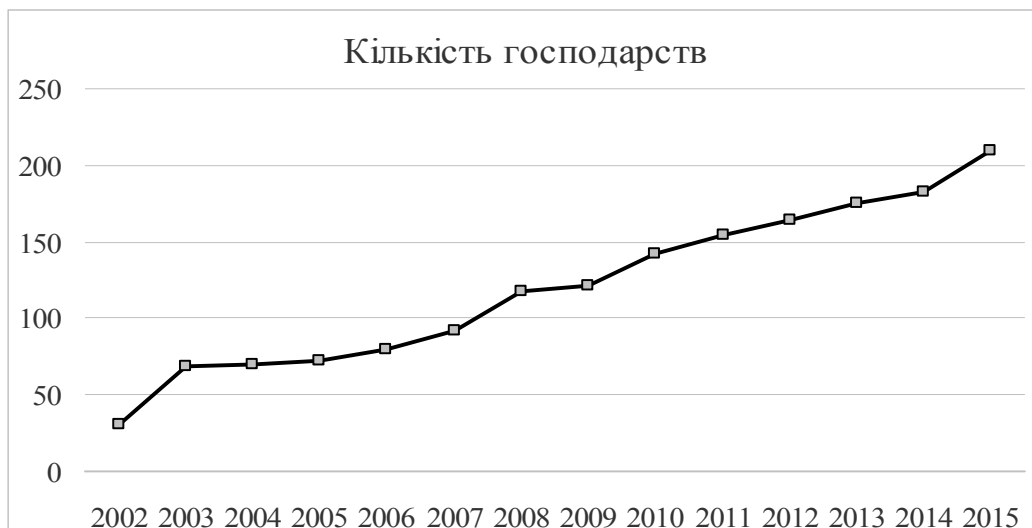

Рис. 4. Динаміка кількості органічних господарств в Україні

Працюючи над стратегічними напрямками розвитку аграрного сектору на період до 2020 року, Міністерство аграрної політики та продовольства запропонувало такі основні індикативні показники розвитку органічного виробництва [11]:

- зростання частки сільськогосподарських угідь, сертифікованих відповідно до органічних стандартів у 2017 році до 5%, у 2020 році – до 7%;
- збільшення кількості сертифікованих органічних товаровиробників, що займаються виробництвом молока, овочів, фруктів та лікарських рослин до 2017 року не менше, як у 3 рази, до 2020 р. - у 10 разів;
- зростання частки органічної продукції у 2017 році до 7%.

Маючи такі амбітні плани, слід говорити про велику кількість проблем, пов'язаних із виробництвом, переробкою та реалізацією органічної продукції. А саме: відсутність реальної фінансової підтримки з боку держави, яка б виражалась у податкових канікулах, адресній підтримці, адекватній ціновій політиці виробників [12]. Значні проблеми у дослідженнях та наукових розробках рекомендацій щодо ведення органічного бізнесу знаходяться у сфері відсутності статистичної інформації на рівні держави. Третій блок проблем стосується маркетингової підтримки виробників. Недостатня увага до пропагування здорового способу життя та проблем культури харчування, розкриття наслідків вживання продукції сумнівного походження призводять до відсутності акцентування уваги на покращенні якості харчування та формування свідомого ставлення до майбутнього у споживачів. Самостійно органічні товаровиробники не в змозі цілісно підійти до «розкрути» потужної машини пропаганди (питання вартості таких заходів розглядається в тому числі). Надзвичайно важлива проблема – зубожіння населення. Стрімко падає купівельна спроможність покупців. Навіть розуміючи переваги органічних продуктів, люди не мають можливості їх купувати. Звідси витікає ще один блок вад – експортоорієнтований товаровиробник, який не зацікавлений у запровадженні повного циклу: «виробництво – переробка – реалізація». Хоча слід відзначити і певні зрушення в даному питанні. В Україні функціонує ряд виробників готової сертифікованої органічної продукції [13].

Висновки. З вище наведеного можна зробити такий висновок, що Україна має сприятливі природно-кліматичні умови та великий потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Як зазначено раніше, декілька блоків проблем пов'язані з тим, що населення мало купує органічну

продукцію, через те, що майже відсутня маркетингова підтримка виробників, відсутня фінансова підтримка з боку держави та інші.

Тому виробництво органічних продуктів в Україні набуває стрімкого розвитку, адже до 2020 року країна може стати одним із п'яти найбільших виробників органіки у світі.

Для збільшення попиту на органічну продукцію потрібно на внутрішньому ринку більш агресивно впроваджувати ефективну маркетингову політику, стимулювати його розвиток за підтримки держави та організовувати органічне виробництво відповідно до всіх міжнародних вимог і стандартів.

Література.

1. Органік в Україні / www.organic.com.ua : Федерація органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.

2. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» Верховна Рада України; Закон від 03.09.2013 № 425-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.

3. Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 року стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів, та скасування Постанови (ЄС) № 2092/91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec/EU%20Reg_834_2007%20Organic%20Production_UA.pdf.

4. Органік в Україні / www.organic.com.ua : Федерація органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-39-48>.

5. Чайка Т.О. Передумови розвитку органічної продукції в Україні / Т.О. Чайка // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – №4. – Т.1. – С. 233-240.

6. Павленко А. Україна має всі шанси стати органічним кошиком світу / А. Павленко // www.ukragroconsult.com [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://www.ukragroconsult.com/news/ukrayina-maie-usi-shansi-stati-organichnim-koshikom-svitu-pavlenko>.

7. Коротко про органік / ukraine.fibl.org : Проект розвитку органічного ринку в Україні (2012–2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukraine.fibl.org/fileadmin/documents-ukraine/Коротко_про_органік.doc.

8. Наказ «Про затвердження державного логотипу для органічної продукції (сировини)» зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19.01.2016 р. за № 99/28229. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0099-16>.

9. В Україні зростає ринок органічних продуктів / <http://udf.gov.ua/> : Український державний фонд підтримки фермерських господарств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://udf.gov.ua/uk/node/135>.

10. Філософія «органік» / <http://www.agrotimes.net/> Деловой аграрний інтернет-ресурс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrotimes.net/journals/article/filosofiya-organik>.

11. Я. Остафійчук, Ю. Шпильова Органічне виробництво: модний тренд сьогодення чи стратегічні перспективи вітчизняного агросектора? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-ekonomist.com/11997-organichne-virobnictvo-modniy-trend-sogodennya-chi-strategchn-perspektivi-vtchiznyanogo-agrosektora.html>.

12. Мамалига С.В., Шуляк О.В. Розвиток ринку органічної продукції в Україні Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Трансформаційна динаміка розвитку агропромислового виробництва» (м. Вінниця, 25-26 квітня 2013 р.) / Редколегія: Калетнік Г.М., Мазур А.Г., Колесов О.С. та ін. - Вінниця: ВНАУ, 2013.

13. Мамалига С.В. Маркетингове забезпечення ринку органічної продукції в Україні. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції “Трансформаційна динаміка розвитку агропромислового виробництва ” (м. Вінниця, 7-8 травня 2015 р.) / Редколегія: Калетнік Г.М., Мазур А.Г. та інші. – Вінниця: ВНАУ, 2015.

References.

1. Federatsiia orhanichnoho rukhu Ukrainy (2010), “Orhanik v Ukraini”, available at: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>, (Accessed 22 October 2016).
2. Verkhovna Rada Ukrainy (2013), “Zakon Ukrainy “Pro vyrobnytstvo ta obih orhanichnoi sil's'kohospodars'koi produktsii ta syrovyny” vid 03.09.2013 № 425-VII” available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/425-18>, (Accessed 22 October 2016).
3. The official website of the only Ukrainian organic certification body recognized in Europe (2016), “Postanova Rady (YeS) № 834/2007 vid 28 chervnia 2007 roku stosovno orhanichnoho vyrobnytstva i markuvannia orhanichnykh produktiv, ta skasuvannia Postanovy (YeES) № 2092/91” available at: http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec/EU%20Reg_834_2007%20Organic%20Production_UA.pdf, (Accessed 22 October 2016).
4. Federatsiia orhanichnoho rukhu Ukrainy (2010), “Scho take orhanichni produkty?”, available at: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-39-48>, (Accessed 22 October 2016).
5. Chajka, T.O. (2011), “Peredumovy rozvytku orhanichnoi produktsii v Ukraini”, *Marketynh i menedzhment innovatsij*, vol. 4, no. 1, pp. 233–240.
6. Pavlenko, O. (2016), “Ukraina maie vsi shansy staty orhanichnym koshykom svitu”, *UkrAgroConsult* [Online], available at: <http://www.ukragroconsult.com/news/ukrayina-maie-usi-shansi-stati-organichnim-koshikom-svitu-pavlenko>, (Accessed 22 October 2016).
7. Research Institute of Organic Agriculture (FiBL): Proekt rozvytku orhanichnoho rynku v Ukraini (2016), “Korotko pro orhanik”, available at: ukraine.fibl.org/fileadmin/documents-ukraine/Коротко_про_органік.doc, (Accessed 22 October 2016).
8. Verkhovna Rada Ukrainy (2016), “Nakaz vid 25.12.2015 № 495 “Pro zatverdzhennia derzhavnoho lohotypu dlia orhanichnoi produktsii (syrovyny)”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0099-16>, (Accessed 22 October 2016).

9. State Farmers support fund of Ukraine (2016) “V Ukraini zrostaie rynek orhanichnykh produktiv”, available at: <http://udf.gov.ua/uk/node/135>, (Accessed 22 Oct 2016).

10. AgroTimes: Delovoj ahrarnyj internet-resurs (2016), “Filosofia “orhanik”, available at: <http://www.agrotimes.net/journals/article/filosofiya-organik>, (Accessed 22 October 2016).

11. Ostafijchuk, Ya. and Shpyl'ova, Yu. (2016), “Orhanichne vyrobnytstvo: modnyj trend s'ohodennia chy stratehichni perspektyvy vitchyznianoho ahrosektora?”, *Ukrains'kyj zhurnal "Ekonomist"*, [Online], available at: <http://ua-ekonomist.com/11997-organichne-virobnictvo-modniy-trend-sogodennya-chi-strategchn-perspektivi-vtchiznyanogo-agrosektora.html>, (Accessed 22 October 2016).

12. Mamalyha, S.V. and Shuliak, O.V. (2013), “Rozvytok rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini”, *Zbirnyk materialiv konferentsii “Transformatsijna dynamika rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva”* [Proceedings of the conference “Transformational dynamics of agriculture production”], *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia* [International Scientific Conference], VNAU, Vinnytsia, Ukraine, pp. 162-165

13. Mamalyha, S.V. (2015) “Marketynhove zabezpechennia rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini”, *Zbirnyk materialiv konferentsii “Transformatsijna dynamika rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva”* [Proceedings of the conference “Transformational dynamics of agriculture production”], *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia* [International Scientific Conference], VNAU, Vinnytsia, Ukraine, pp. 59-63.